

**μεθοδολογικές
προϋποθέσεις
της συστηματικής
θεωρίας του Luhmann
στη λύση
του προβλήματος
της μείωσης
συμπλεγμάτων**

του

Χ. Σ. Ἀλεξόπουλου

Master of Science στην Παιδαγωγική

I

Ἡ ἐργασία αὐτὴ ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν προϋπόθεση ὅτι ἡ ἀπουσία τῆς συστηματικῆς θεωρίας ἀπὸ τὸν ἐπισημονικό ὀρίζοντα τῆς Ἑλλάδας, καθὼς καὶ ἡ ἀξιοζώνουμένη ἀναγκαιότητα τῆς ὀργάνωσης τῶν κοινωνικῶν φαινομένων μετὴ τρόπο περισσότερο ὀρθολογικό, καθιστοῦν τὴ δημοσίευσή τῆς ἂν ὄχι ἀναγκαία, τουλάχιστον χρήσιμη.

Τὸ πλαίσιο τῆς ἐργασίας εἶναι σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀφηρημένο, πράγμα ποῦ εἶναι βέβαια ἀναπόφευκτο, ἀφοῦ ὁ συγγραφέας κινεῖται συνειδητᾶ σὲ θεωρητικό ἐπίπεδο μὰ καὶ αὐτὸ ἐπιβάλλεται ὄχι μόνο ἀπὸ τὸν γνωσιοθεωρητικό καὶ μεθοδολογικό χαρακτήρα τῆς ἐργασίας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ὕψη τῆς ἴδιας τῆς συστηματικῆς θεωρίας στὴν προσπάθειά τῆς νὰ καταπιαστῆ μετὰ γενικὰ κοινωνικά φαινόμενα. Μιὰ τρίτη αἰτία ποῦ ὀδηγεῖ σὲ ἀφηρημένα ἐπίπεδα εἶναι καὶ τὸ ἀντικείμενο τὸ ἴδιο τῆς ἐργασίας, ποῦ εἶναι ἡ ἐρμηνεία τῶν κοινωνικῶν φαινομένων, τὰ ὁποῖα λόγω τῆς πολυπλοκότητάς τους εἶναι δύσκολο νὰ γίνουσι κατανοητά. Βασικὴ προϋπόθεση γιὰ τὴν πλήρη κατανόηση τῶν κοινωνικῶν φαινομένων «στὶς κοσμικές τους προοπτικές» εἶναι ἡ πλατύτερη ἀνάπτυξη τῆς ἀνθρώπινης διανόησης καὶ ἡ ἀπόκτηση ἐκτεταμένων καὶ ὀρθῶν συγκροτημένων γνώσεων. Ὅταν λέμε κοινωνικά φαινόμενα στὶς «κοσμικές τους προοπτικές», ἐννοοῦμε τὸ σύνολο τῶν κοινωνικῶν φαινομένων στὴν ἀλληλεξάρτησή τους.

Οἱ παραπομπές τοῦ κειμένου ἀναφέρονται μόνο στὸν Λούμαν, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὴ γνώμη τοῦ γράφοντος, ἀντιπροσωπεύει περισσότερο τὴ συστηματικὴ θεωρία. Ἡ βιβλιογραφία τοῦ ἀρθρου ὁμοῦ εἶναι περισσότερο πλούσια.

II

1. Κατ' ἀρχὴν, εἶναι ἀναγκαῖος ὁ προσδιορισμὸς μερικῶν ἐννοιῶν, μετὰ τις ὁποῖες θὰ ἐρευνηθεῖ τὸ πρόβλημα τῆς μείωσης συμπλεγμάτων μέσω τοῦ μηχανισμοῦ τῆς θεσμοποίησης (Institutionalisierung) ὄχι γιὰτὶ αὐτὲς οἱ ἐννοιες εἶναι καινούργιες, ἀλλὰ γιὰτὶ προβληματίζουν περισσότερο ἀπ' ὅ,τι στὸ παρελθόν, ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ κοινωνία ποῦ πρόκειται νὰ μελετηθῆ μετὰ τὲς τις ἐννοιες ἔχει γίνεῖ περισσότερο προβληματικὴ.

Ἄκριβῶς ἐδῶ βρίσκεται καὶ τὸ ἀντικείμενο ἐρεύνης αὐτῆς τῆς ἐργασίας, ποῦ εἶναι ἡ ἀνάλυση τοῦ μηχανισμοῦ τῆς θεσμοποίησης σὰν πιθανοῦ συντελεστοῦ δημιουργίας τοῦ κοινωνικοῦ συμπλέγματος, δηλαδὴ ἡ ἐξέταση τῶν κοινωνικῶν φαινομένων σὲ σηματολογικὴ σχέση μετὰ τὴν κοινωνικὴ δράση, μετὰ τὴν ὁποῖα βρίσκονται ἐξᾶλλου σὲ ἀλληλοεξαρτῶμενη συνάρτηση. Μετὰ ἄλλα λόγια, «γιὰ κάτι ποῦ ὑπάρχει, νὰ βρεθεῖ ἕνα σημεῖο προβληματισμοῦ, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἂν ξεκινήσει κανεὶς εἶναι δυνατόν νὰ

ερευνησει κι άλλες πιθανότητες»¹ (εφ' όσον το κάτι αυτό λαμβάνεται σαν μία πιθανότητα μεταξύ πολλών και εφ' όσον με τόνδρο πιθανότητα εννοείται πραγματικότητα γενικευμένη σε τέτοιο βαθμό, ώστε να δημιουργούνται ή μάλλον να προδιαγράφονται προοπτικές λύσεως προβλημάτων). Σε αυτό το πλαίσιο ή κατηγορία «σημασιολογική σχέση» προσδιορίζει μία ιδιάζουσα μορφή επεξεργασίας βιωμάτων, ή οποία συντελεί στο να διατηρείται με τη μορφή του «Κόσμου» ένας μεγάλος αριθμός άλλων πιθανοτήτων που άπορρουν από τὰ βιώματα και τὸ «πράττειν», παρ' ὄλο που ἀσταμάτητα ἐπιρροὴν αἰσθάνονται σχετικά με τὴν ὑπάρχουσες πιθανότητες, εἴτε ἀφοροῦν βιώματα εἴτε πράξεις. Σ' αὐτὸ τὸ σημείο ὅμως εἶναι ἐπιβεβλημένος ὁ προσδιορισμὸς τῶν ἐννοιῶν βίωμα και πράξη.

Βίωμα εἶναι μιὰ πιθανότητα πὸν μπορεῖ ν' ἀποτελέσει πραγματικὴ προϋπόθεση μιᾶς σειράς ἐπιρροῶν πὸν μπορεῖ ν' ἀκολουθήσει. Ἡ ἐπίδραση τῶν ἐπιρροῶν αὐτῶν εἶναι ἡ πράξη. Ἡ μία κατηγορία λοιπὸν προϋποθέτει τὴν ἄλλη. Ἡ ἐπίδραση ὀρισμένων ἐπιρροῶν εἶναι προϋπόθεση γιὰ τὴ μεταβολὴ μιᾶς πιθανότητας σὲ βίωμα ἢ ἀλλιῶς ἐνσωμάτωσή τῆς στὴ δομὴ μιᾶς δεδομένης πραγματικότητας. Ἀλλὰ και τὸ βίωμα σὰν διαρθρωτικὸ στοιχεῖο μιᾶς πραγματικότητας ὀρίζει και προδιαγράφει τὴν ἐπίδραση τῶν ἐπιρροῶν πὸν εἶναι προϋπόθεση γιὰ τὴ διαδικασία τῆς βίωσης μιᾶς πιθανότητας.

Αὐτὴ ἡ ιδιάζουσα μορφή επεξεργασίας βιωμάτων δὲν ἔχει ὄντολογικὲς προεκτάσεις. Κατὰ τὸν Λούμαν εἶναι ἕνας μηχανισμὸς ἐντελῶς φορμαλιστικὸς, δηλαδή μιὰ λειτουργικὰ εἰδικευμένη ἐνέργεια. Οἱ λειτουργίες δὲ πάνω στις ὁποῖες βασίζεται ἡ επεξεργασία βιωμάτων δρῶν στὸ πλαίσιο δοσμένων σχέσεων μεταξύ πράξεων. «Λειτουργίες εἶναι κανόνες συγκρισιμότητας πὸν ἀναφέρονται σὲ προβλήματα και πὸν ἀποτελοῦν κέρδους γνώσεων στὴ μορφή (και μόνο στὴ μορφή) τῆς συγκρίσεως διαφορετικῶν ἀντικειμένων: Α και Β εἶναι λειτουργικὰ ἰσότιμα, εφ' ὅσον εἶναι σὲ θέση νὰ λύσουν τὸ πρόβλημα X, δηλαδή με τὴν παραγωγή τῶν ἰσotίμων αὐτῶν και τῶν ἐκάστοτε ἐπακόλουθόν τους νὰ ἐπέρχεται ὁ μετασηματισμὸς τοῦ προβλήματος.»² Οἱ λειτουργικὰ ἰσότιμες πιθανότητες πὸν προσφέρονται γιὰ τὴ λύση τοῦ προβλήματος X δρῶν στὸ πλαίσιο συστημάτων. Σύστημα εἶναι ἕνα σύνολο σχετιζομένων πράξεων, δηλαδή πράξεων πὸν συγκροτοῦνται ἀπὸ μιὰ δομὴ.

Μέσω τοῦ πράττειν μεταφέρονται οἱ πιθανότητες ἀπὸ τὸ μέλλον στὸ παρὸν (και ἀκολουθῶς στὸ παρελθόν) και κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο συσσωρεύονται, δηλαδή ἀποτελοῦν μιὰ ποιότητα πὸν εἶναι δυνατὸν

νὰ γίνει βίωμα και ἀκολουθῶς νὰ προκαλέσει μελλοντικὲς πράξεις. Ὅταν λέμε ὅτι μιὰ πιθανότητα εἶναι δυνατὸν νὰ γίνει βίωμα, ἐννοοῦμε ὅτι ἀποτελεῖ μετὰ τὴ συσσωρεύση τῆς δοσμένης προϋπόθεσης γιὰ τὸ μέλλον, ἐνῶ ταυτόχρονα γίνεται ἡ ἴδια πρόβλημα και μπορεῖ νὰ προκαλέσει τὴ διαδικασία τῆς συσσωρεύσεως ἄλλων πιθανοτήτων πὸν τῶρα ἀποκοτῶν λειτουργικότητα.

Ὁ δρος πιθανότητα δὲν εἶναι μιὰ κενὴ ἐννοια· στὴν προκειμένη περίπτωση χρησιμοποιεῖται με τὴ σημασία τῆς γενίκεσης τῆς πραγματικότητας. Αὐτὸ δηλαδή πὸν γίνεται πιθανὸ εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς ἐκλεκτικῆς διαδικασίας, πὸν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ δομὴ ἐνός συστήματος. Δηλαδή οἱ δομὲς περιορίζουν τὸν ὀρίζοντα τῶν πιθανοτήτων και δίνουν στὸν περιορισμένον πλέον ὀρίζοντα λειτουργικότητα. Ἐτσι, διευκολύνεται και τὸ πράττειν. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὸ πιθανὸ ἐπιδρᾷ σὲ σχέση με τὸ πράττειν ὡς δοσμένη προϋπόθεση και κίνητρο γιὰ τὴ μεταφορὰ τῆς πιθανότητας στὸ ἐπίπεδο τοῦ πραγματικοῦ, δηλαδή στὴν ἀντικειμενοποίησή τῆς. Μὲ ἄλλα λόγια ἀπὸ τὴ δομὴ ἐνός συστήματος ἐξαρτᾶται κατὰ πόσο εἶναι δυνατό νὰ μετατραπεί μιὰ πιθανότητα σὲ βίωμα.

Ἡ λειτουργιοποίησις τῶν πιθανοτήτων συντελεῖται σὲ δύο ἐπίπεδα. Τὸ πρῶτο εἶναι τὸ σύστημα τὸ ἴδιο και οἱ ἐσωτερικὲς του σχέσεις, και τὸ δεύτερο οἱ σχέσεις τοῦ συστήματος με τὸ περιβάλλον του, δηλαδή με ἄλλα συστήματα. Τὰ δύο αὐτὰ ἐπίπεδα βρίσκονται σὲ σχέση ἀλληλοεξάρτησης.

Ἡ ἐκλογή τῶν πιθανοτήτων και ἡ μετατροπὴ τους σὲ βιώματα γίνεται δυναμικά. Εἶναι «ἀναδιάρθρωση» πὸν ἔχει σὰν ἀποτέλεσμα ἀκόμα ὑψηλότερη πολυπλοκότητα ὄχι μόνο στις ἐσωτερικὲς σχέσεις τοῦ συστήματος, ἀλλὰ και στις ἐξωτερικὲς.³ Ἡ κατηγορία πολυπλοκότητα, ὅπως φαίνεται ἀπ' αὐτὴ τὴ συνάρτηση, σχετίζεται με τὴν ἐννοια πιθανότητας και ἐμφανίζεται στὴν ἀναδιάρθρωση ἐνός συστήματος. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ πολυπλοκότητα εἶναι μιὰ ποιότητα πὸν προϋποθέτει και ταυτόχρονα προκαλεῖ τὸ πράττειν. Τὸ προϋποθέτει εφ' ὅσον ἐμφανίζεται στὴ δομὴ ὡς συσσωρεύση γνώσεων και τὸ προκαλεῖ εφ' ὅσον ἡ πολυπλοκότητα βρίσκεται στὸ ἐπίπεδο τῶν πιθανοτήτων πὸν δὲν ἀποτελοῦν βιώματα, ἐπειδὴ βρίσκονται ἀκόμα στὸ μέλλον.

Ἡ πολυπλοκότητα ἀναφορικά με τὴς ἐξωτερικὲς σχέσεις ἐνός συστήματος δρᾷ στὸ πλαίσιο τῶν συμπλεγμάτων τοῦ συστήματος αὐτοῦ (πρῶτος παράγων), τῶν συμπλεγμάτων τῶν ἄλλων συστημάτων πὸν ἀποτελοῦν τὸ περιβάλλον (δευτέρως παράγων) και τὸν πιθανοτήτων πὸν προσδοκῶνται ἀπὸ τὴς δομὲς ἀφ' ἐνός τοῦ συστήματος και ἀφ' ἑτέρου τοῦ περιβάλλοντός του (τρίτος παράγων). Οἱ δύο πρῶτοι παράγοντες ἐμφανίζονται στις δομὲς τῶν συστημάτων πὸν τὰ συνδέει μιὰ σχέση· εἶναι δηλαδή

1. J. Habermas, N. Luhmann, *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie*, Frankfurt 1971, σ. 85.

2. Στὸ ἴδιο, σ. 89.

3. Στὸ ἴδιο, σ. 95.

βιώματα πού ἀποτελοῦν πραγματικές προϋποθέσεις γιά τὸ πράττειν καὶ τὸν δύο συστημάτων καὶ πού βρίσκονται στὸ ἐπίπεδο τῆς πραγματικότητας. Ὁ τρίτος παράγον (προσδοκώμενες πιθανότητες) δὲν εἶναι ἀκόμα βίσιμος, δὲν ἀποτελεῖ πραγματική ἀλλὰ εἰκαζομένη προϋπόθεση γιά τὸ πράττειν τὸν δύο συστημάτων καὶ βρίσκεται ἀκόμα στὸ ἐπίπεδο τοῦ πιθανοῦ.

Μέσω τοῦ πράττειν ἡ πολυπλοκότητα ἀναφέρεται στὴν πραγματικότητα, δημιουργεῖ καινούργιες προϋποθέσεις καὶ λειτουργεῖ ὡς ὀριακή προϋπόθεση γιά τὴ διάρθρωση τῶν συστημάτων. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ λάβουν χώρα ἐκλεκτικές διαδικασίες, οἱ ὁποῖες νὰ διευκολύνουν τὸ πράττειν (δηλαδὴ τὴν ἀπόφαση γιά τὴν πράξη α καὶ ὄχι μιά ἄλλη). Αὐτὲς οἱ διαδικασίες ἐκλογῆς ὀδηγοῦν σὲ «ἕνα συμπλεγμα ἀρνήσεων μὲ τὴ βοήθεια τῶν ὁσίων δημιουργοῦνται ταυτότητες σὲ ἕναν πολυδιάστατο καὶ πολυπλοκο ἀντικειμενικά, κοινωνικά καὶ χρονικά κόσμο. Ἐτσι δημιουργεῖται ἡ ἐντύπωση ὅτι ὑπάρχει ἕνας ἀντικειμενικός καὶ στίς πιθανότητες του περιορισμένους κόσμος, πὸ εἶναι ἀνεξάρτητος ἀπὸ τίς βιώσεις τῆς ἐκάστοτε στιγμῆς, κι ἀκόμη ὅτι ὁ ὄριζον τοῦ πεδίου ἐκλογῆς μπορεῖ νὰ ὀριστεῖ.»¹

Ἀπὸ ἀντικειμενική ἄποψη αὐτὲς οἱ διαδικασίες ἐκλογῆς διευκολύνονται γιατί ἕνα ἀντικείμενο ἀποκλείεται ταυτόχρονα νὰ εἶναι κάτι ἄλλο, δηλαδὴ αὐτὸ τὸ ἄλλο ἀπορρίπτεται (ἀρνήση). Μὲ αὐτὴ τὴν ἀρνήση τοῦ δυναμένου νὰ ἀπορριφθεῖ κερδίζεται ταυτότητα γιά ἕνα ἀντικείμενο, πράγμα τὸ ὁποῖο κάνει τίς πιθανότητες νὰ φαίνονται περιορισμένες. Ἐτσι διευκολύνεται τὸ πράττειν, ἐπειδὴ μειώνονται οἱ πιθανότητες σφάλματος καὶ αὐξάνεται ἡ βεβαιότητα γιά τὴν ὀρθότητα τοῦ πράττειν ἀναφορικά μὲ μιά λειτουργία. Μὲ ἄλλα λόγια ἐπιδρᾷ ἡ ταυτότητα σὰν προϋπόθεση τῆς ἐπεξεργασίας βιωμάτων.

Ἀπὸ κοινωνική ἄποψη διευκολύνονται αὐτὲς οἱ διαδικασίες ἐκλογῆς γιατί «ἕνα μὴ-ἐγὼ ἀναγνωρίζεται ὡς ἕνα διαφορετικὸ ἐγὼ καὶ βιώνεται ὡς φορέας ἰδίων καὶ διαφορετικῶν βιωμάτων καὶ κοσμικῶν προοπτικῶν.»² Μ' αὐτὴ τὴν προϋπόθεση τῆς μὴ ταυτότητας τῶν ὑποκειμένων πὸ βιώνονται ἐπιτυγχάνεται ἀντικειμενικότητα γιατί εἶναι δυνατό νὰ γίνεαι γενικευσι εἰς αἰτίαι τοῦ προστιοῦ τῶν συμπλεγμάτων τῶν ὁσίων ἡ πολυπλοκότητα ἔχει ἤδη μειωθεῖ ἀπὸ ἄλλα ὑποκείμενα. Γιατί καὶ τὰ δύο ὑποκείμενα πὸ συμμετέχουν στὴ βίωση βλέπουν τὸ ἕνα τὸ ἄλλο ὡς διάφορο ἀλλὰ τὰ ἀντικείμενα ἢ μᾶλλον ἡ ταυτότητα τῶν ἀντικειμένων εἶναι προστιτὴ καὶ σὰ δύο. Τὸ ὑποκείμενο δὲν εἶναι μιά ὄντολογική ὑπαρξὴ ἀλλὰ λαμβάνεται «ὡς μιά μορφή τῆς αὐτοδημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου πὸ ἀπὸ κοινωνική ἄποψη εἶναι γεμάτη προϋποθέσεις».

Ἀπὸ χρονική ἄποψη διευκολύνονται αὐτὲς οἱ διαδικασίες ἐκλογῆς λόγῳ τοῦ ὅτι δὲν ὑπάρχουν διαφορὲς χρόνου σὰ ὑποκείμενα πὸ συμμετέχουν στὴ βίωση. Γερῶνε ταυτόχρονα. «Ἐτσι ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐνότητα τοῦ διατομικά κατασκευασμένου χρόνου καὶ ἡ μεταδοτικότητα τῶν κοσμικῶν προοπτικῶν καὶ μαζί τῆς ἡ προσιτότητα τοῦ κόσμου. Ἐτσι κατορθώνεται νὰ βρίσκονται ὅλες οἱ πιθανότητες στὸ μέλλον καὶ καμιά στὸ παρελθόν—ἄρα εἶναι γιά ὅλους πιθανές.»³ Αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὸ πράττειν ἀνευθύνεται στὸ μέλλον, δηλαδὴ στίς ἀκόμα μὴ βιωμένες πιθανότητες. Τὸ παρελθόν, δηλαδὴ οἱ πιθανότητες πὸ ἐμφανίζονται στὴ δομῆ τῶν συστημάτων ὡς συσσώρευση γνώσεων, εἶναι μόνο μιά προϋπόθεση.

2. Οἱ πιθανότητες λοιπὸν ἀποκοτῶν ταυτότητα στίς ἀνωτέρω διαστάσεις. Πῶς εἶναι ὅμως δυνατό νὰ ἀποκοτῶν ταυτότητα ἐνῶ βρίσκονται ἀκόμα στὸ μέλλον, δὲν ἀποτελοῦν δηλαδὴ βίωμα; Θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι δυνατὴ μιά γενικευσι πὸ θὰ μπορούσε νὰ ὑποθέσει ὅτι ὑπάρχει γενική συγκατάθεση γιά τὴν πιθανότητα οὕτως ὥστε νὰ ἀκολουθήσει καὶ τὸ ἀντίστοιχο πράττειν. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ πιθανότητα ἢ μᾶλλον ἡ ταυτότητα μῆς πιθανότητας ἀποκατὰ πραγματικὴ ὕψη μὲσω τοῦ πράττειν καὶ φαίνεται στὴ δομῆ τοῦ συστήματος ὡς συσσώρευση γνώσεων. Ἡ γενικευσι ὅμως πὸ κάνει τὸ πράττειν ἐφικτὸ δὲν εἶναι μεταφυσικὸ φαινόμενο. Πρέπει νὰ συλληφθῆ ὡς μιά ἐνέργεια πὸ ἀναφέρεται σὲ μιά λειτουργία. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ γενικευσι δὲν εἶναι παράγωγο κανόνων πὸ ἡ προέλευσή τους ἔχει μεταφυσικὲς ρίζες, ἀλλὰ εἶναι κατασκευάσιμα πιθανό, ὄχι ὅμως κατ' ἐπιταγήν—δηλαδὴ ἐπιδέχεται ἀλλαγὴ, ἐφ' ὅσον αὐτὸ ἐπιβάλλεται. Σύμφωνα μὲ αὐτὴ τὴν ἀντίληψη ἡ γενικευσι περιέχει σὲ μεγάλο βαθμὸ θετικότητα, γιατί ἐπιτυγχάνεται μὲ μιά ἀπόφαση καὶ μὲ μιά ἄλλη εἶναι δυνατό νὰ οὐδετεροποιηθεῖ.

Αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τίς ἐπιδράσεις πὸ πρέπει νὰ ἀσκῆσουν ἐπιρροή γιά νὰ ἐκπληρωθοῦν οἱ ἀντίστοιχες λειτουργίες. Ἐτσι ἡ δομῆ ἐνὸς συστήματος ἀποκατὰ μιά ἀνοικτὴ ταυτότητα πὸ δὲν ἀποκλείει τίς πιθανότητες διαφοροποιήσεων. Βέβαια προϋποτίθεται ὅτι ἡ ἀπόφαση (γιά τὴν ἐπίδραση α καὶ ὄχι β) πρέπει νὰ εἶναι φορέας νομιμότητας. Μὲ τὸν ὄρο νομιμότητα νοεῖται «μιά γενικευμένη προθυμία παραδοχῆς ἀποφάσεων πὸ ἀκόμα δὲν ἀπόκτησαν περιεχόμενο, μέσα βέβαια σὲ ὀρισμένα ὄρια ἀνεκτικότητας.»⁴ Αὐτὸ σημαίνει ὅτι οἱ ἀποφάσεις πρέπει ἐκ τῶν προτέρων νὰ εἶναι κοινωνικοπολιτικές. Πρέπει νὰ ἔχουν σημασιολογική ἀξία γιά τὴν πραγματικότητα, νὰ μποροῦν νὰ προκαλέσουν διαδικασίες ἐκλογῆς καὶ νὰ φέρουν πιθανότητες στὴν ἐπικαιρότητα. Ἡ πραγματικὴ κοινωνικοποίη-

1. J. Habermas, N. Luhmann, *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie*, Frankfurt 1971, σ. 61.

2. Στὸ ἴδιο, σ. 51.

3. Στὸ ἴδιο, σ. 55.

4. N. Luhmann, *Legitimation durch Verfahren*, Neuwied 1969, σ. 28.

ση τῶν ἀποφάσεων συντελεῖται ὅταν αὐτές μεταδίδονται ὡς εἰδήσεις πού ἀποκτοῦν πληροφοριακό χαρακτήρα γι' αὐτούς πού τις δέχονται καί ἀκολούθως προκλιώνουν διατομικές ἐπικοινωνίες. Ἡ διατομική ἐπικοινωνία εἶναι ἕνας μηχανισμός γενικεύσεων πού ὑπηρετεῖ τῆ διάρθρωση κοινωνικῶν συστημάτων.

Ἡ νομιμότητα ὡς παράγωγο ἀποφάσεων εἶναι ἐξαρτημένη ἀπό τὰ ὅρια ἀνεκτικότητας στά ὁποῖα κινεῖται. Τά ὅρια ἀνεκτικότητας δέν εἶναι ἀρχές ἀπαράβατες ἀλλά σημεῖα ἐπαφῆς καί ταυτόχρονα διαφορᾶς διαφορετικῶν δομῶν, τὰ ὁποῖα ἰσχύουν γιά τόν προσανατολισμό τῆς βίωσης καί τοῦ πράττειν. Ὅσο πιά ἐλαστικά εἶναι αὐτά τὰ ὅρια τόσο πιά μεγάλη εἶναι ἡ ἀνεκτικότητα.

Σ' αὐτό τὸ σημεῖο εἶναι ἀναγκαῖα μιὰ ἐπεξηγήση, ἐπειδή τὰ ὅρια ἀνεκτικότητας προϋποθέτουν ὅρια μεταξύ συστημάτων, δηλαδή διαφορᾶς στίς δομές τῶν συστημάτων. Ἐτσι θά γίνεαι φανερό τί λειτουργεῖ γιά ἐπιτελεῖν τὰ ὅρια ἀνεκτικότητας καί πῶς ἐπιδρῶν στοῦ πράττειν. Τά ὅρια αὐτά εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν ὁρίων τῶν συστημάτων καί ταυτόχρονα ἡ προϋπόθεσή τους, δηλαδή τὰ ὅρια τῶν συστημάτων καί ὁ δείκτης τῶν ὁρίων τῆς ἀνεκτικότητας ἀλληλοεξαρτῶνται. Ἐπειδή τὰ συστήματα εἶναι σύνολα πράξεων, ἐπιδρῶν τὰ ὅρια ἀνεκτικότητας ὡς σύμφωνα ἢ μὴ σύμφωνα μὲ μιὰ πράξη, εἶναι δηλαδή μιὰ λειτουργικὰ εἰδικευμένη ἐνέργεια στά πλαίσια ἐνὸς συστήματος.

Αὐτὴ ἡ γενίκευση πού εἶναι ἀπαραίτητη γιά νὰ ἀποκτοῦν οἱ πιθανότητες πραγματικῆ μορφῆ μέσω τοῦ πράττειν, δρᾶ σέ δύο ἐπίπεδα. Στό ἕνα ἐπίπεδο οὐδετεροποιεῖ τις πιθανότητες πού δέν ἔχουν σημασία γιά δεδομένες λειτουργίες, καί στοῦ ἄλλο δημιουργεῖ καινούργιες προϋποθέσεις, ἐφ' ὅσον προηγηθεῖ πράξη καί οἱ πιθανότητες ἀποκτήσουν ἐπικαιρότητα. Μὲ τὸν τρόπο αὐτό μειώνονται τὰ συμπλέγματα (ἢ μὲ ἄλλα λόγια ἡ πολυπλοκότητα) ἀλλά δέν ἐξαφανίζονται ἀπό τὸν ὀρίζοντα. Ἡ περιοριστικὴ ἐπίδραση πού ἔχει αὐτὴ ἡ γενίκευση εἶναι ἀναγκαῖα καί δέν σημαίνει ὅτι ἀποκλείει τὴν πιθανότητα γιά διαφορετικὸ πράττειν. Αὐτὴ ἡ ἐπίδραση εἶναι μιὰ ἀντικειμενικὴ, κοινωνικὴ καί χρονικὴ ἀναγκαιότητα τῆς πραγματικῆς ταυτότητας μὴ πιθανότητας. Εἰδ' ἄλλως δέν θά ἦταν τὸ πράττειν δυνατό. Ἡ δημιουργία τῶν καινούργιων προϋποθέσεων γιά τὸ πράττειν δέν σημαίνει ὅτι ἡ διαδικασία ἐκλογῆς γίνεται ἀδύνατη λόγω τῆς ἐπιβάρυνσῆς τῆς μὲ νέες προϋποθέσεις. Καί τοῦτο γιὰ τὸ πράττειν δρᾶ στοῦ πλαίσιο τοῦ συστήματος καί δέν εἶναι ἀτομικὴ ἐνέργεια.

Οἱ προσδοκίες πού εἶναι συνδεμένες μὲ τὸ πράττειν εἶναι σέ τέτοιο βαθμὸ γενικευμένες καί τυποποιημένες πού ἐμφανίζονται ὡς διαδικασίες. Ὁ ὄρος διαδικασία δηλώνει μιὰ συνέχεια ἀποφάσεων «τῆς ὁποίας κάθε ἐπὶ μέρος ἀπόφαση ἀποτελεῖ γε-

γονὸς γιά τὸν καθένα πού παίρνει μέρος σ' αὐτὴ καί μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο δίνει στοὺς ἄλλους συμμετέχοντες τις προϋποθέσεις γιά κάθε μετέπειτα ἀπόφασή τους. Ἐτσι διαρθρώνεται ἡ ὅλη κατάσταση χωρὶς βέβαια καί νὰ προδιαγράφεται ποιὰ ἀπόφαση πρέπει νὰ ληφθεῖ στῆ συνέχεια».¹ Αὐτὸ δείχνει ὅτι ἡ διαδικασία ἀπαυθύνεται στίς πιθανότητες πού δέν ἀποτελοῦν βιώματα, δηλαδή στοῦ μέλλον. Μὲ τις ἀποφάσεις πού ἀκολούθως γίνονται πράξεις μεταφέρεται τὸ μέλλον στοῦ παρόν, γίνονται οἱ πιθανότητες πραγματικότητα καί ἐμφανίζονται ὡς διαρθρωτικὰ στοιχεῖα στοῦ σύστημα, στά πλαίσια τοῦ ὁποῖου ἐφαρμόστηκε ἡ διαδικασία. Ἡ διαδικασία λοιπὸν εἶναι μιὰ λειτουργικὰ εἰδικευμένη ἐνέργεια πού διευκολύνει τὸ πράττειν τυποιώντας τις προϋποθέσεις γιά τις λαμβανόμενες ἀποφάσεις, πού ὅμως δέν προδιαγράφουν τὸ ἀποτελέσμα τῆς διαδικασίας γιὰ τὸ οἱ προϋποθέσεις γιά τις ἀποφάσεις πού λαμβάνονται σχετίζονται μὲ «ἀνοικτὲς» πιθανότητες πού δέν ἀποτελοῦν βιώματα. Οἱ τυποποιημένες προϋποθέσεις προδιαγράφουν (μόνο μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ὀριοθετοῦν) μιὰ διαδικασία ὡς πρὸς ἄλλες, τῆς ὁποίας ἔτσι ἀξάνεται ἡ ἀποδοτικότητα, ἀφοῦ ἀποκλείονται πιθανότητες πού δέν ἔχουν σημασία. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ διαδικασία ἔχει δομῆ. Γενικεῖαι προσδοκίες πού νὰ ἔχουν ἰσχύ γιά τοὺς συμμετέχοντες στῆ διαδικασία αὐτὴ, ἀλλά μόνον στοῦ βαθμὸ πού αὐτὸ εἶναι ἀπαραίτητο γιά μιὰ λειτουργία καί ὄχι γιά τὸ ἀποτέλεσμα τῆς.

Αὐτὸ εἶναι μιὰ πολὺ σπουδαία διαφοροποίηση πού χαρακτηρίζει τὴν λειτουργία τῆς διαδικασίας, ἡ ὁποία καί ἀντιστοιχεῖ στῆ συμβατικότητα τῆς βίωσης. Ἐτσι, στὴν ἴδια διαδικασία μποροῦν νὰ ληφθοῦν ἐκλεκτικῆς ἀποφάσεις πού βρίσκονται ἀκόμα καί σέ ἀντίθεση. Ἐκεῖνο πού ἔχει σημασία εἶναι νὰ ὑπηρετοῦν μιὰ λειτουργία. Μὲ ἄλλα λόγια ἡ διαδικασία εἶναι ἕνα ὄργανο γιά τὴ μεταφορὰ λειτουργικὰ ἰσοτίμων πιθανότητων ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τοῦ πιθανοῦ καί μὴ διαρθρωμένου, στοῦ ἐπίπεδο τοῦ πραγματικοῦ καί διαρθρωμένου.

Προϋπόθεση ὁμοῦ γιά τὴ διαδικασία εἶναι ἡ διατομικὴ ἐπικοινωνία αὐτῶν πού συμμετέχουν σὲ αὐτὴ, γιά νὰ μποροῦν νὰ λαμβάνονται ἀποφάσεις γιά λειτουργικὰ ἰσοτίμες πιθανότητες πού ἀποκτοῦν ταυτότητα ἀναφορικὰ μὲ τις τρεῖς διαστάσεις τῆς βίωσης (ἀντικειμενικὴ, κοινωνικὴ, χρονικὴ), ὁπότε εἶναι δυνατὴ καί ἡ μεταφορὰ τους στὴν πραγματικότητα.

Ἡ διατομικὴ ἐπικοινωνία σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο εἶναι ἕνας μηχανισμὸς γενίκευσης πού κάνει τὸ πράττειν καί τὴ βίωση δυνατὰ, ἐφ' ὅσον οἱ διοχετευόμενες εἰδήσεις ἀποκτοῦν πληροφοριακὴ ἀξία γιά τοὺς συμμετέχοντες. Ἐτσι διευκολύνονται οἱ ἐργασίες ἐκλογῆς γιὰ τὸ μέσω τῶν πληροφοριῶν περιορίζεται

1. N. Luhmann, *Legitimation durch Verfahren*, Neuwied 1969, σ. 40.

ὁ ὀρίζοντας τῶν πιθανοτήτων μετὰ τὴν ἄρνηση τῶν μὴ λειτουργικῶν ἀπὸ αὐτῆς. Ὅταν λέμε ὅτι μιὰ εἰδηση ἔχει πληροφοριακὴ ἀξία, ἐννοοῦμε ὅτι ἡ εἰδηση σχετίζεται μετὰ τὴν λειτουργία στὰ πλαίσια τῆς ὁποίας θὰ λάβει χώρα ἡ βίωση. Ὁ συσχετισμὸς δὲ αὐτὸς παριστᾷ τὴν πιθανότητα στὸ βαθμὸ τῆς λειτουργικότητάς της ἀπέναντι σὲ μιὰ δοσμένη δομῆ.

Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο ἀσφαλιζεται τὸ πράττειν καὶ μειώνεται ὁ κίνδυνος πλάνης. Αὐτὴ ἡ ἀσφάλιση ἐναντὶν τῆς πλάνης δὲν ἐννοεῖται ἐδῶ ὡς νομιμοποιουσα ἀρχὴ ἀλλὰ μόνον ὡς μέσον ἢ μᾶλλον ὄργανον ποὺ διευκολύνει τὸ πράττειν. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς διαρκεῖ αὐτὴ ἡ ἀσφάλεια μέχρι νὰ γίνῃ μιὰ πράξη. Ἐφ' ὅσον βιωθεῖ μιὰ πιθανότητα, μορεῖ νὰ προκαλέσει μιὰ ἀπόφαση ποὺ νὰ ἀναιρεῖ τὴν προηγουμένη καὶ νὰ τὴν οὐδετεροποιεῖ, ἀν βέβαια ἡ δευτέρη ἀπόφαση εἶναι λειτουργικὰ ἰσότημη.

Θὰ μπορούσε νὰ δημιουργηθεῖ ἡ ἐντύπωση πὼς ἐδῶ ὑπάρχει μιὰ ἀντίφαση. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ληφθεῖ μιὰ ἀπόφαση καὶ ἀκολουθῆσιν μὲ μεταβληθεῖ σὲ πράξη ποὺ κλείνει μιὰ διαδικασία, καὶ σὲ ἕνα χρονικὰ κατοπινὸ σημεῖο στὰ πλαίσια τῆς ἴδιας διαδικασίας νὰ ληφθεῖ μιὰ ἄλλη ἀπόφαση. Αὐτὴ ὁμως ἡ φαινομενικὴ ἀντίφαση ἐξαφανίζεται ὅταν ἡ ἀπόφαση καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὸ πράττειν συλληφθῶν στὴ θετικότητά τους δὲν συνάρτηση μετὰ τὴν λειτουργία ποὺ προϋποθέτουν. Δηλαδή ἡ ἀπόφαση καὶ ὡς συνέπεια τῆς ἡ πράξης καὶ ἡ χρονικὴ διάρκεια τῆς διαδικασίας δὲν θεωροῦνται σταθερῆς κατηγορίες ἀλλὰ ἀλληλοεξαρτώμενες. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ χρόνος ἀπέναντι στὸ πράττειν δὲν συμπεριφέρεται στατικά. Ὁ χρόνος μορεῖ νὰ συλληφθεῖ μέσω τοῦ πράττειν καὶ ἀντιστρόφως.

Σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο ἐπιδρᾷ ὁ χρόνος σὲ συνάρτηση μετὰ τὴν διαδικασία καὶ τὴν λειτουργία τὴν ὁποία ὑπηρετεῖ, γιατί ἡ χρονικὴ διάρκεια μορεῖ νὰ θετικοποιηθεῖ σχετικὰ μετὰ τὴν διαδικασία ὡς μηχανισμὸ καὶ ὄχι σχετικὰ μετὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς διαδικασίας.

Πὼς ἐπιδρᾷ ὁμως ἡ θετικοποίηση τῆς βίωσης καὶ τοῦ πράττειν στὴν διαδικασία;

Μὲ τὸν ὄρο θετικοποίηση τῆς βίωσης καὶ τῆς πράξης νοεῖται ὅτι ἡ βίωση καὶ ἡ πράξη εἶναι ἀποτελέσματα μιᾶς διαδικασίας ἐκλογῆς καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐναλλάξιμα, ἀφοῦ τὸ ἀποτέλεσμα δὲν προϋπάρχει ἀλλὰ εἶναι δημιούργημα ἀποφάσεων. Αὐτὸ βέβαια εἶναι δυνατό ὑπὸ τὴν προϋπόθεση ὅτι ὑπάρχουν λειτουργικὰ ἰσότητες πιθανότητας.

Ἡ θετικοποίηση λοιπὸν αὐξάνει τὸν κίνδυνον πλάνης καὶ ἀσυνεχίας μιᾶς διαδικασίας, γιατί τὸ πράττειν καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ βίωση εἶναι ἀποτελέσματα ἀποφάσεων ποὺ δὲν εἶναι παράγωγα σταθερῶν ἀξιοτήτων. Ἡ λήψη αὐτῶν τῶν ἀποφάσεων γίνεται σὲ συνάρτηση μετὰ λειτουργίας στὰ πλαίσια συστημάτων τὰ ὁποῖα ἀπὸ τὴν μιὰ πλευρὰ μειώνουν τὰ συμπλέγματα (πολυπλοκότητα) καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἀλλάζουν τὴν δομὴ τους μετὰ τὸν καταθῆσιν ὑψηλότερης

στάθμης πολυπλοκότητα. Αὐτὴ ἡ ἀλλαγὴ στὴ δομὴ τῶν συστημάτων προκαλεῖ καινούργιες ἐκλεκτικὲς διαδικασίες ἐξ αἰτίας τῶν νέων προϋποθέσεων ποὺ ἐμφανίζονται στὴ δομῆ. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ διάρκεια τῆς ἐπιρροῆς μιᾶς ἀπόφασης ἀναφέρεται μετὰ τὴν ὑψηλότερης στάθμης πολυπλοκότητα, γίνεται ἀπαραιτήτως ἕνας μηχανισμὸς, ὁ ὁποῖος θὰ διαρθρῶναι αὐτὴ τὴν διαδικασία καὶ θὰ ἐξασφαλίσει συνέχεια, ὥστε αὐτὴ ἡ ἀλυσίδα τῶν ἀποφάσεων νὰ κανονικοποιεῖται. Αὐτὸ βέβαια δὲν σημαίνει τὴν κονσερβοποίηση τῶν, ἀλλὰ διευκόλυνση τῆς λήψης ἀποφάσεων καὶ τοῦ πράττειν μέσω τῆς τυποποίησης, δηλαδή γενίκευσης τῶν προσδοκιῶν. Αὐτὴ ἡ γενίκευση πρέπει νὰ ληφθεῖ ἀρχικὰ ὡς ὑπόθεση ὑπάρξεως συγκατάθεσης, στὸ ἐπίπεδο τοῦ πιθανοῦ. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ ὑποτιθέμενη συγκατάθεση δὲν εἶναι ἀξιοματικῆς προέλευσης. Ἐπιτυχάνεται μετὰ ἀπόφαση καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶναι ἐναλλάξιμη. Ἐχει δηλαδή ἰσὺ στὸ πλαίσιο μιᾶς λειτουργίας. Τὸ γεγονός ὅτι ἡ ὑποτιθέμενη συγκατάθεση κινεῖται στὸ ἐπίπεδο τοῦ πιθανοῦ, σημαίνει ὅτι ἀναφέρεται σὲ πιθανότητες ποὺ δὲν ἔχουν ἀκόμα μεταφερθεῖ στὴν πραγματικότητα. Σ' αὐτὴ τὴν συνάρτησιν δρᾷ ἡ συγκατάθεση ὡς μέσο γιὰ τὴν μεταφορὰ τοῦ μέλλοντος στὸ παρόν. Γιὰ νὰ ὑποτεθῆ ὁμως συγκατάθεση σχετικὰ μετὰ πιθανότητες, προϋποτίθεται ὅτι οἱ πιθανότητες ἔχουν ταυτότητα τὴν ὁποία ἀποκοτῶν στὶς τρεῖς γνωστὲς διαστάσεις (ἀντικειμενικῆ, κοινωνικῆ, χρονικῆ). Αὐτὸ δείχνει ὅτι ἡ συγκατάθεση δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα αὐθαιρέτων ἀποφάσεων ἢ ὁμοφωνίας ὑποκειμένων μετὰ φυσικῆ ἔννοια. Ἡ συγκατάθεση ἐκλαμβάνεται ὡς μιὰ λειτουργικὰ ἐξειδικευμένη ἐνέργεια ποὺ κάνει τὴν πράξη καὶ τὴν βίωση ἐφικτές.

Γιὰ νὰ δοθεῖ τώρα ἀπάντησιν στὸ ἐρώτημα πὼς ἐπιδρᾷ ἡ θετικοποίηση τῆς βίωσης καὶ τοῦ πράττειν στὴν διαδικασία, πρέπει νὰ συσχετισθεῖ ἡ διαδικασία μετὰ τὴν συγκατάθεση.

Ἡ συγκατάθεση εἶναι προϋπόθεση γιὰ τὴν διαδικασία, μετὰ τὴν ἔννοια ὅτι γενικεύει τὴν δημιουργία ταυτότητας τῶν πιθανοτήτων σὲ τέτοιο βαθμὸ, ὥστε οἱ ἀποφάσεις ποὺ παίρνονται σὲ μιὰ διαδικασία νὰ ἐπιδρῶν ὡς προϋποθέσεις γιὰ τοὺς συμμετέχοντες σ' αὐτὴ. Ἡ συγκατάθεση λοιπὸν εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴν διαδικασία, γιατί ὑπηρετεῖ τὴν διάρθρωσὴ τῆς καὶ τῆς δίνει συνέχεια, ἀφοῦ οἱ πιθανότητες ἐπιδρῶν διαρθρωτικὰ, δηλαδή ὡς προϋποθέσεις γιὰ μελλοντικὸν πράττειν.

Πὼς ὁμως ἐκλαμβάνεται τὸ ὑποκείμενο σ' αὐτὴ τὴν συνάρτησιν, δηλαδή ὡς συμμετέχων σὲ μιὰ διαδικασία καὶ κατ' ἐπέκτασιν στὸ σύστημα ποὺ τὴν ἐφαρμόζει; Μὲ ἄλλα λόγια πὼς συμπεριφέρεται τὸ πρᾶτον ὑποκείμενον ἀναφορικὰ μετὰ τὶς ἐνέργειες ἐκλογῆς ποὺ λαβαίνουν χώρα στὶς διαδικασίες ἐνὸς συστήματος; Ἡ, ἀκόμα σαφέστερα διατυπωμένη ἡ ἐρώτησιν, εἶναι δυνατό νὰ ἐκκληθεῖ τὸ ὑποκείμενον ὡς συνειδητὸ μετὰ μεταφυσικὴ οὐσία;

Μιά τέτοια όμως αντίληψη των πραγμάτων θα σήμαινε ότι η ιδιάζουσα μορφή επεξεργασίας βιωμάτων δεν είναι μία λειτουργικά ειδικευμένη ενέργεια, αλλά δημιουργείται από τη συνείδηση ενός μεταφυσικού υποκειμένου. Αυτό σημαίνει ότι η ιδιάζουσα μορφή επεξεργασίας βιωμάτων είναι μία ποιότητα που ηγάζει από το υποκείμενο και όχι από τη δοσμένη πραγματικότητα και που μέσω αυτού προσδιορίζονται τα διάφορα φαινόμενα αυτής της πραγματικότητας. ² Αλλά τότε άποκτά το υποκείμενο μία ολοκληρωτική ποιότητα (Totalität). Σε μία τέτοια περίπτωση όμως πρέπει να είναι δυνατό να δηλωθεί πώς όρίζεται αυτό το υποκείμενο, και τότε ή πρέπει να προϋποτεθούν ένα μεταφυσικό και ένα εμπειρικό υποκείμενο για να μπορεί το πρώττον υποκείμενο να συλληφθεί ως εμπειρικό αλλά και ως ύπαρκτο (είδ' άλλως θα συλληφθεί κάτι που δεν υπάρχει), ή πρέπει να προϋποτεθεί ένα υποκείμενο που δεν μπορεί να συλλάβει έαυτό, διότι ως ύπαρκτο φαινόμενο πρέπει να μπορεί να συλλάβει έαυτό και ως ταυτότητα. Σε μία τέτοια συνάρτηση πρέπει να προϋποτεθεί ή ύπαρξη ενός νοήματος για το υποκείμενο. Κάτι τέτοιο όμως είναι αντιφατικό γιατί το ίδιο υποκείμενο δεν θα μπορούσε να δημιουργήσει αυτό το νόημα, δηλαδή τη δικαίωση του. «Η έννοια της ύπάρξεως νοήματος είναι πρωταρχική, δηλαδή όρίζεται χωρίς αναφορά στο υποκείμενο γιατί αυτό ως ταυτότητα με νόημα προϋποθέτει την έννοια της ύπάρξεως νοήματος.» ³ Όταν όμως είναι έτσι, ότι δηλαδή ή έννοια του νοήματος όρίζεται χωρίς αναφορά στο υποκείμενο, τότε πώς είναι ή σχέση ανάμεσα στη συνείδηση και στην ύπαρξη νοήματος;

² Αν ξεκινήσουμε από την άρχη ότι ή ύπαρξη νοήματος είναι δυνατό να όρισθεί σε αναφορά προς λειτουργίες, δηλαδή ως μία ιδιάζουσα μορφή επεξεργασίας βιωμάτων και ότι ή συνείδηση δεν είναι μία μεταφυσική ποιότητα αλλά μία ποιότητα «που κανονίζει όχι την εισαγωγή διαφόρων στοιχείων στο ψυχικό σύστημα αλλά τη δυνατότητά τους να εκλεγούν, όχι τα φαινόμενα input-output αλλά την έσωτερική επεξεργασία από κοσμικές έντοπίσεις, όχι το ύλικό αλλά την επίδοση της βίωσης»,² τότε επιδρά ή ιδιάζουσα αυτή μορφή της επεξεργασίας βιωμάτων ως δομή της συνείδησης. Αυτό σημαίνει ότι ό συμμετέχων σε μία διαδικασία είναι μία απαραίτητη προϋπόθεση για να λαμβάνονται αποφάσεις που μεταβάλλουν λειτουργικά ισότιμες πιθανότητες σε προϋποθέσεις για το πράττειν και έτσι να πληρώνεται οί λειτουργίες μέσα σ' ένα σύστημα. Αυτές οί αποφάσεις ρυθμίζονται από την ύπαρξη νοήματος, δηλαδή ό συμμετέχων σε μία

διαδικασία πραγματώνει το νόημα σε συνάρτηση με τις λειτουργίες ενός συστήματος. Και όταν το νόημα (δικαίωση με άλλα λόγια) επιδρά διαφωτικά άναφορικά με τη συνείδηση, τότε ό συμμετέχων σε μία διαδικασία γίνεται ό φορέας της δομής αυτής της διαδικασίας.

3. Και γίνεται φορέας παίρνοντας ρόλους. «Ρόλοι είναι σύνολο προσδοκιών, οί όποιοι στην έκτασή τους περιορίζονται από το γεγονός, ότι μπορούν να πραγματοποιηθούν από έναν άνθρωπο, χωρίς όμως να είναι φτιαγμένοι στά μέτρα όρισμένων ανθρώπων, αλλά είναι δυνατό να πραγματοποιηθούν από διαφορετικούς φορείς. Μέσω της ταυτότητας του ρόλου είναι δυνατή ή μεταφορά προσδοκιών από πρόσωπο σε πρόσωπο.»³ Οί προσδοκίες που περιέχει ένας ρόλος δεν είναι τίποτα άλλο παρά προσδοκίες με λειτουργικά δομημένη ειδίκευση, έφ' όσον οί ρόλοι άναφέρονται σε μία δομή, δηλαδή έφ' όσον διαμορφώνονται από βιώσιμες πιθανότητες.

³ Εάν όμως ό ρόλος ήταν μόνο μία δομική επίδραση, τότε θα ήταν ένα άχρηστο παρασκεύασμα, έφ' όσον ξεκινάμε από την άρχη ότι μία διαδικασία πρέπει να άπευθύνεται στο μέλλον, δηλαδή στις πιθανότητες που δεν άποτελούν βιώματα, για να διευκολύνουν οί ρόλοι το πράττειν όχι επειδή διαφυλάσσουν και μεταδίδουν ως παράδοση τις πιθανότητες που άποτελούν βιώματα, αλλά επειδή είναι παρασκευάσματα άνοικτά άπέναντι στο μέλλον. Οί ρόλοι δηλαδή πρέπει να είναι δυνατό να διαφοροποιηθούν, πρέπει να είναι σε μεγάλο βαθμό θετικοποιημένοι. Αυτό είναι έφικτό, έφ' όσον οί ρόλοι είναι άποτέλεσμα άποφάσεων που δεν έχουν άξιωματική αλλά λειτουργική ισχύ. Δηλαδή δεν παίρνονται αυτοί οί ρόλοι από μία μεταφυσική συνείδηση, αλλά από φορείς λειτουργιών. Οί ρόλοι έχουν σχέση λοιπόν με τις πιθανότητες που άποτελούν βιώματα, με αυτές που βρίσκονται άκόμα στο μέλλον και με τις λειτουργίες τις όποίες υπηρετούν οί άποφάσεις που παίρνονται σε μία διαδικασία.

Για να μη διακοπεί ή συνέχεια μις διαδικασίας και μειωθεί ή άποδοτικότητα της πρέπει να είναι έφικτη ή μεταβίβαση ενός ρόλου ώστε να είναι πραγματοποιήσιμος, ανεξάρτητα από τους διαφόρους φορείς του. Αυτό γίνεται με τη βοήθεια μις γενίκευσης από τη μία πλευρά και από την άλλη με τη βοήθεια μις τέτοιας επίδρασης του φορέα ενός ρόλου που επιτρέπει τη γενίκευση.

⁴ Η γενίκευση προσδοκιών πραγματοποιείται μέσω της δομής της διαδικασίας και είναι ανεξάρτητη από πρόσωπα, άν το πρόσωπο βέβαια δεν συλληφθεί ως μεταφυσική εμφάνιση, αλλά ως μία ταυτό-

1. J. Habermas, N. Luhmann, *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie*, Frankfurt 1971, σ. 28.

2. Στο ίδιο, σ. 39.

3. N. Luhmann, *Rechtssoziologie*, Hamburg 1972, σ. 86.

τητα ή απόκτηση της οποίας γίνεται στο πλαίσιο σχέσεων μεταξύ πράξεων και δεν θεωρείται δεδομένη. Έτσι βοηθούν οι ρόλοι τα πρόσωπα στην απόκτηση ταυτότητας, εφ' όσον θεωρούνται βέβαια διαρθρωτικά φαινόμενα λειτουργικών σχέσεων των διαφόρων πράξεων. Η δέ δομή αποκτά ταυτότητα όχι μόνο μέσω των πιθανοτήτων που αποτελούν βιώματα, αλλά μέσω και αυτών που βρίσκονται στο μέλλον. Αυτό ακριβώς αποτελεί εγγύηση για τη συνέχεια μιας διαδικασίας, γιατί ο ρόλος κάνει έφικτη τη μεταφορά πιθανοτήτων από το μέλλον στο παρόν και ακολούθως στο παρελθόν. Αυτή η μεταφορά είναι προϋπόθεση για την ταύτιση των προσώπων που είναι φορείς ρόλων. Η ταύτιση αποκτάται από το πρόσωπο μέσω του λειτουργικού νοήματος, δηλαδή τη στιγμή που συντελείται η διεργασία για την έκλογη αναφορικά με δεδομένες λειτουργίες, τότε επιτυγχάνεται και η ταύτιση του προσώπου. Αυτό σημαίνει ότι η μεταβίβαση ενός ρόλου από πρόσωπο σε πρόσωπο είναι δυνατή, επειδή η ταυτότητα του προσώπου δεν προϋποτίθεται αλλά είναι μια ποιότητα που αποκτάται κατά τη διάρκεια της πραγματοποίησης του ρόλου.

4. Όπως ήδη προαναφέρθηκε, είναι μια γενίκευση αναγκαία για να αποκτούν οι πιθανότητες ταυτότητα και να προκαλούν πράξεις, οι οποίες δίνουν στις πιθανότητες επικαιρότητα στα πλαίσια μιας διαδικασίας. Αυτή η γενίκευση αποτελεί συνάρτηση με το λειτουργικό νόημα. Αυτό σημαίνει ότι δεν είναι αυθαίρετη, αλλά μια λειτουργικά ειδικευμένη ενέργεια ή οποία δίνει στο πράττειν αντικειμενικότητα ή με άλλα λόγια τον πραγματικό του χαρακτήρα. Αυτό το φαινόμενο της μεταδόσεως αντικειμενικότητας ονομάζουμε θεσμοποίηση.

Η θεσμοποίηση δεν είναι μια αμετάβλητη κατηγορία. Ο αντικειμενικός χαρακτήρας που δίνει στις πιθανότητες είναι μια αναγκαία υπόθεση για να γίνει το πράττειν έφικτο. Και επειδή οι πιθανότητες είναι συμβατικές, είναι και ο αντικειμενικός τους χαρακτήρας συμβατικός (δηλ. αποτέλεσμα αποφάσεων, άρα ουδετεροποιήσιμος). Αυτό σημαίνει ότι ο αντικειμενικός χαρακτήρας μιας πιθανότητας πρέπει να είναι λειτουργικά ισότιμος όπως και η πιθανότητα η ίδια. Με αυτόν τον τρόπο γίνεται ο δείκτης αληθείας μιας πιθανότητας σχετικός, επειδή η πιθανότητα είναι μια ανάμεσα σε πολλές και η επικαιροποίησή της ή μη είναι αποτέλεσμα αποφασής που επιδέχεται άναιρση ή ουδετεροποίηση. Αυτό εξαρτάται από το τι απαιτεί η πλήρωση μιας λειτουργίας στα πλαίσια ενός συστήματος και των εξωτερικών του σχέσεων. Εκείνο που έχει μεγάλη σημασία είναι ότι η θεσμοποίηση παρέχει αντικειμενικότητα, ή οποία είναι απαραίτητη προϋπόθεση για το πράττειν. Με την έννοια αντικειμενικότητα νοείται ότι οι προσδοκίες, που προκαλούν οι πιθανότητες

αναφορικά με την πλήρωση και που λειτουργούν σε ένα σύστημα, καθώς και η δομή αυτού του συστήματος, περιέχουν σε μεγάλο βαθμό συγκατάθεση, ή οποία όμως δεν είναι υποκειμενική, είναι μια λειτουργικά ειδικευμένη ενέργεια, δηλαδή δημιουργείται μέσω του λειτουργικού της νοήματος.

Ανακεφαλιώνοντας: θεσμοποίηση είναι μια απαραίτητη προϋπόθεση για το πράττειν γιατί καλύπτει τις πιθανότητες με αντικειμενικότητα, ή οποία είναι αναγκαία για να μπορεί μια βιώσιμη πιθανότητα να γίνει δομικό στοιχείο. Αυτό γίνεται με τη βοήθεια της σιγουριάς που προκαλεί η αντικειμενικότητα στους συμμετέχοντες σε μια συνάρτηση πράξεων. Αυτή η σιγουριά είναι ένα όργανο που διευκολύνει το πράττειν και είναι αποτέλεσμα της υποθέσεως συγκατάθεσης όσον αφορά τη λειτουργικότητα των πιθανοτήτων ανεξάρτητα από το αν αποτελούν βιώματα ή όχι. Η αντικειμενικότητα δηλαδή που παίρνουν οι πιθανότητες μέσω της θεσμοποίησης είναι η γενικεύση της συγκατάθεσης.

Η συγκατάθεση όμως εξαρτάται από μια λειτουργία. Αυτό σημαίνει ότι δρα σε δύο επίπεδα, στη δομή ενός συστήματος και στις πιθανότητες που δεν αποτελούν βιώματα ακόμα, γενικεύοντας και στις δύο περιπτώσεις την απόφαση για ένα ορισμένο πράττειν, δίνοντας της αντικειμενικότητα και κάνοντας βιώσιμη την επίδραση που πράττειν ως λειτουργικής ενέργειας. Έτσι αποκτά αυτή η επίδραση δομικό χαρακτήρα και ισχύει για όλους τους συμμετέχοντες σε μια συνάρτηση πράξεων, γιατί γίνεται πλέον κοινή προσδοκία. Η εμπιστοσύνη που παράγεται με τη βοήθεια της συγκατάθεσης «δυναμώνει το παρόν στη δυνατότητά του να συλλάβει πολυπλοκότητα και ταυτόχρονα να την άπλοποιήσει, δυναμώνει τα ισχύοντα απέναντι στα μελλοντικά γεγονότα και έτσι γίνονται έφικτα ή βίωση και το πράττειν σε πλαίσια υψηλής πολυπλοκότητας αναφορικά με τα μελλοντικά γεγονότα».¹

Η θεσμοποίηση λοιπόν με τη συγκατάθεση και την εμπιστοσύνη που προκαλεί κάνει τη μείωση συμπλεγμάτων (άπλοποιηση πολυπλοκότητας) δυνατή στο βαθμό που α) γενικεύει τις προσδοκίες, όσον αφορά τα αποτελέσματα του πράττειν, β) δίνει στο πράττειν αναφορά στο σύστημα και γ) διευρύνει τα άτομικά όρια αυτών που συμμετέχουν τόσο που να αυξάνει η αποδοτικότητα τους. Έτσι γίνονται οι πάντα αδεξιόμοιες προϋποθέσεις ελεγχόμενες και είναι δυνατόν να καταυθινθούν» δηλαδή η πολυπλοκότητα γίνεται άπλοποιήσιμη.

Όπως ήδη αναφέρθηκε μέχρι τώρα, η εμπιστοσύνη βρίσκεται στη συνάρτηση με μια λειτουργία. Δεν συλλαμβάνεται λοιπόν στα πλαίσια του σχήματος μέσο-σκοπός, δηλαδή ως βοήθεια για την επίτευξη ενός σκοπού. Η ορθολογικότητα της

έμπιστοσύνης προέρχεται από μία λειτουργία και όχι από ένα σκοπό που σχηματοποιείται από μία πράξη. Στη δεύτερη περίπτωση, η κατηγορία σκοπός περιέχει ένα αμετάβλητο πυρήνα και είναι το τέλος μιάς πράξης. Σύμφωνα όμως με τη συστηματική θεωρία, ο σκοπός είναι μία «επιδρώσα επίδραση» που υπηρετεί μία λειτουργία σε ένα σύστημα.

Ο σκοπός λοιπόν είναι ένα όργανο που διευκολύνει λειτουργικές αποφάσεις που καταλήγουν στο πράττειν, το οποίο με τη σειρά του προκαλεί την επικαιροποίηση (μεταφορά στο παρόν) λειτουργικά ισότιμων πιθανοτήτων. Σ' αυτό το πλαίσιο είναι η έμπιστοσύνη όρθολογική στο μέτρο που εκπληρώνει λειτουργίες. Με την έννοια αυτή δεν είναι η έμπιστοσύνη αμετάβλητη κατηγορία αλλά σχετική, γιατί προέρχεται από λειτουργίες των οποίων η πλήρωση είναι δυνατόν να γίνει από πολλές λειτουργικά ισότιμες πιθανότητες.

Ανακεφαλαιώνοντας: Θεσμοποίηση, σχετικά με την επικαιροποίηση πιθανοτήτων, είναι η προϋπόθεση που κάνει την πραγμάτωσή τους εφικτή, δίνοντας στις πιθανότητες τη λειτουργική τους αναφορά, ή οποία εμφανίζεται με τη μορφή της αντικειμενικότητας. Κάτω από αυτό το πρίσμα μειώνονται τα συμπλέγματα με τη θεσμοποίηση δηλαδή επιτυγχάνεται η μεταφορά πιθανοτήτων από το επίπεδο του πιθανού στην πραγματικότητα, ή, με άλλα λόγια, αποκτά ή ταυτότητα ενός αντικειμένου τον λειτουργικό της δείκτη και επιτυγχάνεται δομική αλλαγή (με την έννοια της συσσώρευσης γνώσεων).

Αυτές οι γνώσεις, που εμφανίζονται στη δομή, είναι για το πράττειν πραγματικές προϋποθέσεις. Η δομή λοιπόν γίνεται πιο πλούσια σε προϋποθέσεις και πιο προβληματική. Αυτό ακριβώς αποτελεί και τον προοδευτικά αναπτυξιακό χαρακτήρα της θεσμοποίησης.

Πλουτίζει τις προϋποθέσεις ή καλύτερα τις πιθανότητες που αποτελούν προϋποθέσεις για το πράττειν. Συγχρόνως όμως έχει σαν αποτέλεσμα, μέσω της αντικειμενικότητας που δίνει στις πιθανότητες,

τη λήψη λειτουργικών αποφάσεων που ισχύουν για όλους τους συμμετέχοντες σε μία διαδικασία δηλαδή οι αποφάσεις αποτελούν προϋποθέσεις για όλους τους συμμετέχοντες.

Αυτή η δημιουργία προϋποθέσεων για αποφάσεις άπλοποιεί την πολυπλοκότητα, με το να γίνονται πράξεις εφικτές που έχουν λειτουργικά ισότιμο χαρακτήρα, επειδή οι αποφάσεις που οδηγούν στο πράττειν δεν λαμβάνονται ως ύποκειμενική ενέργεια, αλλά ως λειτουργικά ειδικευμένη ενέργεια.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Helmut Fend, *Konformität und Selbstbestimmung*, Weinheim, 1973.
2. Jürgen Habermas, *Erkenntnis und Interesse*, Frankfurt, 1973.
3. Jürgen Habermas, *Zur Logik der Sozialwissenschaften*, Frankfurt, 1970.
4. J. Habermas, N. Luhmann, *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie*, Frankfurt, 1971.
5. Johann Josef Hagen, *Rationales Entscheiden*, München, 1974.
6. Krappmann, *Soziologische Dimensionen der Identität*, Stuttgart, 1973.
7. N. Luhmann, *Legitimation durch Verfahren*, Neuwied, 1969.
8. N. Luhmann, *Rechtssoziologie*, Hamburg, 1972.
9. N. Luhmann, *Vertrauen*, Stuttgart, 1973.
10. N. Luhmann, *Soziologische Aufklärung*, Opladen, 1972.
11. N. Luhmann, *Zweckbegriff und Systemrationalität*, Tübingen, 1973.
12. Renate Mayntz (Hag.), *Bürokratische Organisation*, Köln, 1971.
13. Renate Mayntz, *Soziologie der Organisation*, Hamburg, 1963.
14. R. Prewo, J. Ritsert, Elmar Stracke, *Systemtheoretische Ansätze in der Soziologie*, Hamburg, 1973.
15. H. Schelsky (Hsg.), *Zur Theorie der Institution*, Düsseldorf, 1973.
16. Karl Herman Tjaden, *Soziales System und sozialer Wandel*, Stuttgart, 1972.
17. C. West Churchman, *The Design of Inquiring Systems*, New York, 1971.